

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента Циганюк Юлії Володимирівни на дисертацію Чугасєвської Альони Вікторівни на тему «Процесуальний порядок звільнення від відбування покарання», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми. У статті 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) визначено, що «завданнями кримінального провадження є... охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура».

Для процесуального порядку звільнення від відбування покарання належна правова процедура визначена окремими особливостями, які, на найвищому рівні узагальнення, полягають у аналізі минулого особи та наданні дозволу на її повернення до суспільства, а використовуючи аксіологічний підхід, – це є реалізацією поваги до людської гідності.

Чимало проблемних питань виникають саме під час процесуального порядку звільнення від відбування покарання: питань стадійності (етапності) кримінального провадження, предмету доказування під час звільнення від відбування покарання, суб'єктного складу порядку звільнення від відбування покарання тощо. Втім, усі ці проблемні аспекти, що виникають на практиці, здатна роз'яснити наука.

Водночас, не можуть не викликати занепокоєність науковців помилки правозастосування, існуючі прогалини та колізії. Все це беззаперечно є підґрунтям глибокого теоретичного осмислення окресленої проблеми на рівні дисертаційного дослідження.

Тому обрана для дослідження тема перебуває у повній відповідності з проблемними питаннями кримінального процесу і практики діяльності органів досудового розслідування, прокуратури і суду, адвокатської діяльності та є актуальним науковим завданням.

Вибір дослідження процесуального порядку звільнення від відбування покарання заслуговує на будь-яку підтримку, оскільки тема зумовлена сучасними потребами процесуально-правової науки та практики. Відповідно до

цього визначена мета та завдання дослідження. Безперечно, що ця робота з'явилася своєчасно й невинно, як належна відповідь на запити сьогодення. Вона є вагомим внеском у науковий потенціал.

Актуальність та значущість цієї теми підкреслює її зв'язок з нормами Конституції України, вітчизняним кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством, практикою Верховного Суду та Європейського суду з прав людини, а сама виконана відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015); Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015); Стратегії розвитку органів системи МВС на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р.); Переліку перспективних напрямів кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями (рішення президії Національної академії правових наук України від 18 жовтня 2013 року № 86/11); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018-2020 роки (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 року, протокол № 28).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація за своїм змістом є цілісним дослідженням обраної проблематики. Всі структурні елементи роботи поєднуються в єдине ціле за законами формальної логіки. Викладення матеріалу є логічно послідовним.

Зміст дисертаційної роботи А. В. Чугаєвської відповідає встановленим вимогам. Дисертація складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Заслуговує на увагу вдало визначена автором мета дослідження, яка полягає у реалізації наукового завдання щодо розроблення та формування теоретичних засад і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення процесуального порядку звільнення від відбування покарання. Для досягнення цієї мети дисертантка виокремила ряд завдань, для розв'язання яких застосувала філософський діалектичний метод пізнання, загальнонаукові й окремі наукові методи: історичний метод, методи логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, порівняння, узагальнення тощо), формально-логічний (догматичний) метод, статистичний та соціологічний, системно-структурний метод, функціональний метод, метод моделювання.

Достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій.

В поданій до захисту дисертації сформульований ряд важливих висновків, пропозицій і рекомендацій, що є новими для науки кримінального процесуального права, а також достатньо аргументованими та виваженими.

До найбільш вагомих результатів дослідження, що характеризують її новизну, необхідно віднести:

вперше:

– запропоновано процесуальний порядок звільнення від відбування покарання розглядати за взаємопов'язаними стадіями (етапами): ініціювання

питання звільнення від відбування покарання, який закінчується прийняттям відповідного процесуального рішення; розгляд питання про звільнення від відбування покарання, який закінчується прийняттям процесуального рішення про звільнення від відбування покарання (з умовою чи без) або про відмову у звільненні; перегляд рішення про звільнення від відбування покарання в разі його оскарження;

- сформовано перелік обставин, які підлягають встановленню на кожній зі стадій (етапів) розгляду питання про звільнення особи від відбування покарання для кожного з видів звільнення;

- запропоновано процесуальний порядок застосування індивідуальної амністії, окреслено перелік обставин, які підлягають встановленню під час розгляду цього питання;

удосконалено:

- періодизацію історії становлення інституту звільнення від відбування покарання шляхом виокремлення чотирьох основних етапів, які поділяються на окремі періоди. Перший етап – з X ст. до 1917 року; другий – з 1917-го до 1958 року; третій – з 1958-го до 2001 року; четвертий – з 2001 року й донині;

- класифікацію видів звільнення від відбування покарання за додатковими процесуальними підставами – стадією кримінального провадження, на якій його може бути застосовано;

- підстави для умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, зокрема запропоновано критерієм для застосування цього виду звільнення від відбування покарання визначити відсутність негативних фактів (невчинення правопорушень особою), а також нормативно закріпити вичерпний перелік підстав для відмови в застосуванні цього виду звільнення від відбування покарання;

- наукове обґрунтування обов'язковості участі обвинуваченого, засудженого, щодо якого вирішують питання про його звільнення від відбування покарання, у судовому засіданні під час розгляду цього питання, а також участі захисника, якщо особа бажає його залучити;

дістали подальшого розвитку:

- теоретичні положення щодо основних рис, притаманних інституту звільнення від відбування покарання як міжгалузевому інституту;

- основні положення щодо процесуального порядку складання та подання досудової доповіді, а саме запровадження обов'язку складання досудової доповіді на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони обвинувачення (або лише прокурора), яка має надавати органу пробації доступ до матеріалів досудового розслідування, зокрема до будь-яких доказів, які окремо або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для складання досудової доповіді, і подання такої досудової доповіді до суду прокурором одночасно з обвинувальним актом;

- пропозиції щодо нормативного закріплення права на оскарження в касаційній інстанції ухвал суду апеляційної інстанції про відмову в задоволенні клопотання про звільнення особи від відбування покарання;

– обґрунтування необхідності внесення змін і доповнень до КПК України, що сприятимуть підвищенню ефективності застосування інституту звільнення від відбуття покарання.

Використана нормативно-правова основа, емпірична база дослідження та використані джерела дозволили сформулювати такі обґрунтовані та достовірні наукові положення, висновки та рекомендації. При цьому нормативно-правова основа дисертації А.В. Чугаєвської складається не лише із українського кримінального процесуального законодавства, а також із положень міжнародних нормативно-правових актів у сфері регламентації міжнародних норм і стандартів, українського кримінального законодавства і практики вітчизняних судів та ЄСПЛ, що доводить комплексність проведеного дослідження.

З позитивного, необхідно відмітити також, окрім анкетування, емпіричну базу дослідження, яку становлять аналітичні статистичні матеріали Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної судової адміністрації України, ДКВС України, зокрема Державної установи «Центр пробації», за 2014–2020 роки; узагальнення даних з вивчення 180 кримінальних проваджень, у яких застосовували різні види звільнення від відбування покарання; 220 ухвал суддів щодо прийняття рішень про застосування різних видів звільнення від відбування покарання. Використання разом з анкетуванням такої емпіричної бази дослідження сприяло розробці не лише теоретично-обґрунтованих висновків, але й використання практичної інформації, накопичених знань та досвіду для істинності результатів дисертаційного дослідження.

Матеріали дослідження вже використані під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес України», «Кримінальне право України», «Актуальні питання кримінального процесу», для підготовки підручників, навчальних і довідкових посібників, методичних матеріалів (акт впровадження Одеського національного університету імені І. І. Мечникова від 18 листопада 2019 року; акт впровадження Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 22 жовтня 2020 року).

Також результати дисертаційного дослідження використані у законотворчій під час опрацювання проектів, внесення змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства та законів України щодо підстав і процесуального порядку звільнення від відбування покарання (лист до Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 13 жовтня 2020 року № 09-1138.26.20./1) та у практичній діяльності – для вдосконалення процесуальної діяльності правоохоронних і судових органів, а також органів пробації щодо застосування звільнення від відбування покарання (довідка Проєкту міжнародної технічної допомоги «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) від 18 травня 2020 року № 22-D; довідка Управління ресоціалізації та соціальної реабілітації Департаменту з питань виконання кримінальних покарань від 7 жовтня 2020 року № 10/1-348; акт впровадження в роботу Управління патрульної поліції у м. Києві Департаменту патрульної поліції від 12 жовтня 2020 року; акт впровадження в роботу Верховного Суду від 26 жовтня 2020 року № 704/0/158-20).

Оцінка змісту дисертації та автореферату.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, охарактеризовано стан її наукової розробки; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; встановлено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; визначено емпіричну базу дослідження; сформульовано наукову новизну та практичне значення, що були отримані дисертантом, а також зазначено про апробацію результатів дослідження, наявність публікацій за темою дисертації та розкрито її структуру.

Так, у Розділі 1 «Теоретико-правові засади інституту звільнення від відбування покарання в Україні» дисертантка перш за все з'ясовує історію становлення інституту звільнення від відбування покарання на території України (підрозділ 1.1). При цьому автор використала як науково-методологічну основу праці О. П. Гороха, Д. В. Казначеевої, О. О. Книженко, В. П. Козиревої, В. Т. Маляренка, П. П. Михайленка, В. О. Навроцького, Є. С. Назимка, А. М. Носенка, Є. О. Письменського, А. А. Піонтковського, В. Я. Тація, І. Я. Терлюка, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, О. І. Чистякова, С. Я. Яценка та ін. І, як результат, автор визначила чотири етапи історії розвитку інституту звільнення від відбування покарання (с.15-29 дисертації, с. 7 автореферату).

Досліджуючи поняття інституту звільнення від відбування покарання, його правову природу та місце в системі кримінально-правових заходів (підрозділ 1.2.) автором обґрунтовано використовується науковий підхід, що покарання є категорією кримінального права, тому в роботі лише частково висвітлено це питання, оскільки мета покарання пов'язана з такими категоріями, як мета звільнення від відбування покарання і мета кримінального процесу загалом (с. 35 дисертації). І як наслідок, дисертантка вірно не поділяє такий підхід, за яким застосування певних кримінально-правових заходів ґрунтується на принципі справедливості. Справедливість є категорією моралі, а не права, тим паче кримінального. Учиняючи кримінальне правопорушення, особа вступає в конфлікт із потерпілим, його рідними, суспільством і державою. Якщо людина вчиняє умисне вбивство іншої людини або терористичний акт, який забирає життя людей, то яку відповідальність вона має понести, щоб вона була справедливою? Керуючись лише принципом справедливості, ми можемо повернутися до середньовічних покарань «око за око». Проте жодна відповідальність і жодне призначене покарання не поверне людині життя, якого її протиправно позбавив злочинець, а рідним і близьким не поверне їхню близьку людину. (с. 40-41 дисертації).

Необхідно підтримати думку авторки, на с. 46 дисертації, що основним у разі звільнення від відбування покарання є визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення за обвинувальним вирокom суду та в можливості досягнення мети кримінальної відповідальності без реального відбування покарання.

Цікавим, для науки і практики, є визначення видів звільнення від відбування покарання, підстав та стадій (етапів) їх застосування (підрозділ 1.3). Так, аналізуючи наукові підходи, авторка вірно визначає, що оскільки звільнення від відбування покарання відбувається переважно в конкретно визначеному

процесуальному порядку, слід детальніше дослідити стадії процедури звільнення від відбування покарання, підстави для ініціювання питання, підстави для ухвалення рішення і підстави звільнення від відбування покарання, що буде здійснено в наступних розділах під час розгляду процесуального порядку кожного з видів звільнення від відбування покарання.

А порядок застосування звільнення від відбування покарання, згідно думки дисертантки, є складним, оскільки регулюється одночасно нормами кримінального права, кримінального процесуального права та кримінально-виконавчого права. Однак більшість видів звільнення від відбування покарання застосовують виключно у формі, визначеній КПК України. У науці кримінального процесуального права для визначення зовнішньої форми, у якій здійснюється реалізація кримінального судочинства, використовують поняття процесуальної форми. Процесуальна форма завжди була і залишається проблемою кримінальної процесуальної доктрини, вона є одним із фундаментальних понять кримінальної процесуальної науки. Саме від чіткого визначення процесуальної форми залежить вирішення важливих теоретичних і практичних питань кримінального процесу (с. 57 дисертації).

При цьому, системно, логічно та обгрунтовано А. В. Чугаєвська визначила, що процесуальна форма звільнення від відбування покарання – це закріплений у законі порядок розгляду й ухвалення рішення про звільнення засудженого від відбування покарання. Порядок (процедура) певної процесуальної діяльності (здійснення певних процесуальних дій чи ухвалення процесуальних рішень) характеризується сукупністю взаємопов'язаних етапів (стадій) (с. 58-59 дисертації, с. 8-9 автореферату).

Значний інтерес становлять дослідження авторки у Розділі 2 щодо процесуального порядку застосування звільнення від відбування покарання з умовою. Дисертантка у підрозділі 2.1., при дослідженні процесуального порядку звільнення від відбування покарання з випробуванням, детально проаналізувавши судові рішення, звернула увагу на перелік обставин (питань), які повинен встановити суд під час розгляду й вирішення питання про застосування звільнення з випробуванням: А. Чи дозволяє призначене особі покарання застосувати до неї випробування? Б. Чи не належить кримінальне правопорушення, за яке засуджують особу, до корупційних, адже ч. 1 ст. 75 КК України прямо забороняє застосування звільнення від покарання з випробуванням до цієї категорії осіб? В. Чи є підстави для застосування до особи звільнення від відбування покарання з випробуванням, оскільки в ст. 75 КК України передбачено врахування судом під час прийняття такого рішення тяжкості кримінального правопорушення (хоча прямої заборони застосовувати цей вид звільнення до кримінальних правопорушень певної тяжкості в законодавстві немає), особи винного й інших обставин справи? Г. Яка тривалість іспитового строку? Д. Які обов'язки слід покласти на особу? (с. 79-83 дисертації). На думку опонента, розробка авторкою такого переліку обставин, які повинен встановити суд, здатне суттєво підвищити рівень дотримання прав і свобод осіб під час процесуального порядку звільнення від відбування покарання.

У підрозділі 2.2. «Процесуальний порядок умовно-дострокового звільнення від відбування покарання» автором вірно сформульований висновок про те, що оскільки чинне законодавство не встановлює уніфікованих вимог до форми та змісту такого звернення (клопотання, подання), то тому не передбачено можливостей суду залишити це звернення без розгляду у зв'язку з недотриманням форми чи неподанням певних документів (с. 92 дисертації).

Також заслуговує на увагу висновок дисертантки на с. 93 дисертації, що обґрунтований аналізом положень КПК України про те, що питання участі засудженого в судовому засіданні під час розгляду цього питання має бути визнано обов'язковим на законодавчому рівні (з можливістю, за бажанням засудженого, його дистанційної участі в режимі відеоконференції). Це питання не повинен вирішувати суд на власний розсуд, оскільки в разі незабезпечення засудженому можливості брати участь у судовому засіданні, він насамперед не зможе реалізувати своє право на захист, надати пояснення, а також реалізувати інші надані йому законом права на цій стадії провадження, що згодом може призвести до скарг засуджених до ЄСПЛ через порушення їхніх права на захист. У цьому аспекті, вважаємо, що має бути застосований підхід, який законодавець визначив для участі осіб у стадіях перегляду судових рішень. Тобто, участь їх презюмується або від них має надійти заява про розгляд без їх участі.

Грунтуючись на емпіричних даних автором вірно визначено те, що відповідно до судової практики, суди приймають до розгляду й касаційні скарги на ухвали, які виносять суди під час розгляду питань, пов'язаних із виконанням вироку, тому, на нашу думку, право на касаційне оскарження таких ухвал має бути прямо закріплено в КПК України (с. 102 дисертації). Вказане ще раз підтверджує тісний взаємозв'язок наукового дослідження із практикою.

Без сумнівів цікавим для науки і практики є дослідження на с.103-104 дисертації оцінної категорії «сумлінність» та формулювання висновків автора про те, що підстава для застосування умовно-дострокового звільнення повинна бути сформульована в інший спосіб: через відсутність негативних фактів, які тягнуть за собою певні негативні правові наслідки й підтверджуються офіційними документами, як, наприклад: відсутні факти порушення правил поведінки чи покладених на засудженого обов'язків, засуджений не вчиняв правопорушень; або ж через визначення в законі вичерпного переліку підстав для відмови в застосуванні цього виду звільнення. Це простіше довести, оскільки всі факти притягнення засудженого до відповідальності за певні правопорушення мають бути оформлені конкретно визначеними законодавством документами.

Автором у підрозділі 2.3. («Процесуальний порядок застосування інших видів звільнення від відбування покарання з умовою»), на основі аналізу наукової літератури щодо звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК України) сформульовано висновок про те, що процесуальний порядок розгляду питання про цей вид звільнення такий самий, як і за розгляду інших видів звільнення від покарання під час його відбування, проте такий вид звільнення застосовують на певний строк, а тому фактично передбачає два етапи розгляду питання (схожі з

розглядом питання про звільнення від відбування покарання з випробуванням). Передумовою для застосування цього виду звільнення є факт засудження жінки до покарання у виді обмеження чи позбавлення волі (набрання законної сили обвинувальним вироком суду) і початок його відбування. Якщо жінка ще не почала відбувати покарання, до неї на підставі ст. 536 КПК України може бути застосовано відстрочку виконання вироку (с. 114 дисертації).

А, відповідно, позитивною, з точки зору розширення прав такої категорії засуджених, слід вважати пропозицію автора, викладену на с. 115 дисертації про те, що підстава для звільнення спрямована передусім захистити інтереси новонародженої дитини, забезпечити їй можливість зростання з матір'ю та необхідністю забезпечити належні умови для зростання і виховання цієї дитини. Тому природно, що цю підставу звільнення застосовують лише щодо жінок, які мають фізіологічну можливість завагітніти й народити дитину, проте в перспективі з розвитком репродукційних технологій та спеціального законодавства в Україні щодо сурогатного материнства слід урахувати можливість народження дитини сурогатною матір'ю і необхідність захисту її інтересів. А також висновок про те, що суд може звільнити від відбування покарання й ту жінку, у якої за окреслених вище умов дитина померла. Зазначене зумовлено тим, що на позитивне вирішення судом аналізованого питання впливає саме характер поведінки жінки, а не стан здоров'я дитини (звичайно, якщо стан здоров'я дитини не був погіршений унаслідок поведінки жінки-матері) (с. 119, с. 132-133 дисертації).

При дослідженні звільнення від відбування покарання за хворобою (ст. 84 КК України) таким, що заслуговує на увагу є висновок на с. 123 дисертації про те, що за необхідності звільнення за хворобою постають такі питання: 1) які докази вказують на те, що хвороба перешкоджає засудженому відбувати покарання. Це питання виникає ще й тому, що в чинному кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві сутність психічної хвороби чи тяжкої хвороби засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання; 2) який порядок отримання таких доказів на стадії виконання судових рішень. З приводу доказування наявності тяжкої хвороби на теоретичному та практичному рівнях роз'яснень немає. Проте аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що більшість науковців схиляється до думки, що важливим фактором є не власне хвороба, а ті наслідки, які вона спричиняє для засудженого.

З висновком дисертантки про те, що процесуальний порядок потребує вдосконалення в напрямі забезпечення права ув'язненого як особисто, так і через представника або його адвоката самостійно ініціювати оцінку стану його здоров'я, розгляд у суді, а також бути запрошеним для представлення інтересів, мати можливість надавати докази щодо наявності відповідної хвороби, зокрема альтернативні медичні висновки (с. 128, с. 133 дисертації), однозначно необхідно погодитись. Такий висновок обґрунтований не лише використаною судовою практикою та результатами опитування, але й відповідає міжнародним стандартам прав людини.

У Розділі 3, який присвячений процесуальному порядку застосування абсолютних (безумовних) і змішаних видів звільнення від відбування покарання,

авторка, у підрозділі 3.1. «Процесуальний порядок застосування абсолютних (безумовних) видів звільнення від відбування покарання», засновуючись на КПК України, науковій літературі, практиці ЄСПЛ та досліджуючи провадження щодо звільнення засудженого від відбування покарання за ч. 2 ст. 74 КК України вірно визначила, перелік обставин (питань), які має встановити суд під час розгляду й вирішення цього питання: 1) чи уповноважена особа подала клопотання (подання); 2) чи додано до клопотання (подання) всі документи, необхідні для вирішення питання. Якщо ні, суд повинен визначити, які документи й у кого необхідно витребувати; 3) чи належить діяння, за яке засуджено особу, до переліку діянь, караність яких усунена. Чи немає підстав для перекваліфікації діяння та особи; 4) чи є підстави для застосування до особи звільнення від покарання на підставі ч. 2 ст. 74 КК України, а також відсутність підстав, які унеможливають його застосування (с. 141 дисертації).

Позитивною, із обґрунтуванням свого тезису матеріалами судової практики, є думка про те, що під час перерахування строку покарання з одночасним застосуванням більш м'якого покарання має бути передбачено обов'язок суду з'ясовувати та враховувати думку засудженого, а також обґрунтувати, чи не погіршує це становище засудженого (с. 147 дисертації, с. 13 автореферату).

Опонент звертає увагу, що у вказаному підрозділі використано значну кількість прикладів із судової практики, які не використані над міру, а є тією емпіричною основою, яка дозволила сформулювати правильні висновки, пропозиції та рекомендації.

У підрозділі 3.2. дисертації автором досліджено процесуальний порядок звільнення від відбування покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування.

В цілому, логіка побудови підрозділу 3.2 є вірною та засновується на структурі, яка визначена на підставі правового аналізу наукової літератури та норм КПК України полягає у поступовому аналізі процесуального порядку застосування звільнення від покарання на підставі закону України про амністію (деталізовано загальну (повну і часткову) та індивідуальну амністію), а також помилування. Оскільки КПК України врегульовано процесуальний порядок застосування амністії в Україні, то цьому питанню приділена значна увага.

Аналізуючи зміст процесуального порядку звільнення від покарання шляхом застосування амністії А.В. Чугаєвська правильно встановила, що порядок розгляду цього питання знову ж таки розосереджений у різних законодавчих актах України, однак у жодному з них не закріплено переліку обставин, які повинен встановити суд під час розгляду. Крім того, питання про застосування амністії щодо осіб, яких засуджено судами іноземних держав і які відбувають покарання на території України, вирішують відповідні суди України з дотриманням вимог міжнародних договорів України. Тому, пропозиції та рекомендації автора визначити перелік обставин (питань), які повинен установити суд під час розгляду та вирішення питання про застосування амністії є, на думку опонента, необхідними, адже це дійсно сприятиме об'єктивному вирішенню питання про звільнення від покарання (с. 177 дисертації).

Вказаний підрозділ суттєво наповнений моніторингом судових рішень (в т.ч. рішень ЄСПЛ), даними статистики, що беззаперечно вказує на достовірність одержаних результатів.

У висновках автором сформульовано висновки, пропозиції й рекомендації, що відповідають вимогами наукової новизни, а дослідження сприяло виконанню наукового завдання щодо розроблення теоретичних засад і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення процесуального порядку звільнення від відбування покарання.

Список використаних джерел налічує 213 позицій та сформований за алфавітом. Кількість використаної наукової літератури є достатньою. Авторка не лише використала праці вітчизняних науковців, але й закордонні наукові джерела. При цьому, авторка у роботі часто використовує наукову полеміку із сучасними науковцями, яка вказує на творчий та професійний підхід авторки до написання дисертації. Позитивним є використання практики Європейського суду з прав людини, а також літератури мовою оригіналу (позиції 205-213 Списку використаних джерел).

Додатки містять результати опитування 264 респондентів у Київській, Миколаївській, Одеській, Харківській, Чернігівській областях, містах Києві, Миколаєві, Одесі, Харкові, Чернігові (27 суддів, 32 прокурори, 28 слідчих, 52 працівники органів пробації, 125 адвокатів). Результати анкетування повністю відображені у тексті дисертаційного дослідження на обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Також у додатках є діаграма на основі судової статистики «Засуджені та звільнені від відбування покарання з випробуванням у 2015-2019 роки», графік «Стан взаємодії з судом щодо продовження термінів на складання досудової доповіді у I півріччі 2020 р.», діаграма, що заснована на вибірці 142 ухвал «Звільнення від покарання за хворобою. Аналіз ухвал місцевих судів Київської області постановлених в період 1.01.2017-1.10.2020», запропоновані зміни та доповнення до КПК України, список опублікованих праць за темою дисертації та акти впровадження результатів дисертаційного дослідження у законотворчу, практичну діяльність, а також у освітній процес.

Загалом дисертаційне дослідження з обраної теми А.В. Чугаєвська здійснила на передовій методологічній основі, достатніх емпіричних даних та дослідженнях кримінального процесуального права, на базі глибокого аналізу законодавства і аргументованої полеміки. В роботі вносяться такі практичні пропозиції, що заслуговують на увагу, щодо удосконалення законодавства, правореалізаційної діяльності та теорії кримінального процесуального права.

В цілому роботу характеризує науковий, коректний стиль та вміння викладати матеріал, а сама робота відрізняється змістовною завершеністю, цілісністю і єдністю та свідчить про особистий внесок здобувача в юридичну науку.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Констатуючи позитивні результати дисертаційного дослідження, разом з тим, можна висловити окремі зауваження дискусійного характеру або як такі, що вимагають додаткової аргументації, корегування:

1. Так, варто не погодитись із запропонованим дисертантом підходом на с. 63 (загальний висновок), а на с. 85, с. 104, с. 131, с. 141, с. 181 дисертації (щодо окремих процесуальних порядків звільнення від відбування покарання) та с. 15 автореферату де визначено, що порядок (процедура) певної процесуальної діяльності (здійснення певних процесуальних дій чи ухвалення процесуальних рішень) передбачає сукупність взаємопов'язаних етапів (стадій). Авторкою виокремлено такі стадії (етапи) процедури звільнення від відбування покарання: 1-ша стадія (етап) – ініціювання питання звільнення від відбування покарання (подання відповідного клопотання), який закінчується прийняттям процесуального рішення про відкриття провадження чи про відмову. Зазначено, що зверненню з клопотанням може передувати ще низка дій, які не охоплені нормами кримінального процесу (медичне обстеження засудженого, вивчення особи засудженого й умов відбування ним покарання; вивчення соціально-побутових умов тощо); 2-га стадія (етап) – розгляд питання про звільнення від відбування покарання, який закінчується ухваленням рішення про звільнення від відбування покарання (з умовою чи без) або про відмову у звільненні від відбування покарання; 3-тя стадія (етап) – перегляд рішення про звільнення від відбування покарання в разі його оскарження.

На думку опонента, є 4-й етап – виконання судового рішення про звільнення від відбування покарання. Адже, Розділ VIII КПК України «Виконання судових рішень», зокрема, ст. 532 КПК України «Набрання судовим рішенням законної сили», ст. 533 КПК України «Наслідки набрання законної сили судовим рішенням», ст. 534 «Порядок виконання судових рішень у кримінальному провадженні», ст. 535 «Звернення судового рішення до виконання» не створюють колізій із процесуальним порядком звільнення від відбування покарання. Тому, не погоджуючись системою 3-х етапів процедури звільнення від відбування покарання вважаю, що має бути етап виконання судового рішення.

Цікавою в цьому контексті є думка авторки щодо цього питання. Чи можна (чи варто) відносити виконання судового рішення до ще одного етапу процесуального порядку звільнення від відбування покарання?

2. На думку офіційного опонента, не повно сформульованим є умовивід авторки на с. 72 дисертації та с. 15 автореферату про те, що досудова доповідь мала б складатися на стадії досудового розслідування за зверненням сторони обвинувачення (або лише прокурора) і подаватися до суду разом з обвинувальним актом. А також висновок на с. 74 дисертації про те, що необхідно покласти обов'язок на сторону обвинувачення надавати органу пробації зібраний ними доказовий матеріал, що стосується особи підозрюваного і має значення для складання досудової доповіді. Досудову доповідь має подавати до суду прокурор одночасно з обвинувальним актом. Покладення на прокурора обов'язку подавати до суду досудову доповідь, а на орган пробації – складати досудову доповідь на вимогу сторони обвинувачення і надавати її саме стороні обвинувачення вирішило б проблему надання цій доповіді статусу доказу. Визнання органу пробації суб'єктом доказування за такої моделі подання судової доповіді буде недоцільним.

На думку опонента, у такому випадку сторона захисту буде позбавлена можливості надати власні документи для складання досудової доповіді, адже їх розкриття до відкриття матеріалів іншій стороні (ст. 290 КПК України) може суперечити тактиці захисту.

Також, у випадку покладання обов'язку на сторону обвинувачення надавати органу пробації зібраний ними доказовий матеріал, що стосується особи підозрюваного і має значення для складання досудової доповіді необхідно врегулювати положення про доступ до таємниці досудового розслідування працівників органу пробації та сторони захисту у контексті права на отримання інформації з матеріалів, що були надані стороною обвинувачення для складання досудової доповіді. Оскільки сторона захисту обмежена у ознайомленні з матеріалами досудового розслідування до його завершення законодавчими підставами та розсудом сторони обвинувачення, то фактично буде відсутня можливість надати документи для спростування наданих стороною обвинувачення фактів у матеріалах, які направлятимуться для досудової доповіді на досудовому розслідуванні до відкриття матеріалів іншій стороні.

Окрім того, на цій стадії ще відсутнє обвинувачення у вчиненні особою кримінального правопорушення, а лише підозра, яка, відповідно може змінюватись під час досудового розслідування. Відповідно, досудова доповідь, яка буде заснована лише на підозрі (зокрема, в частині кваліфікації дій) у вчиненні кримінального правопорушення може бути не повною, що потягне за собою її невідповідність матеріалам кримінального провадження та необхідність повторного складання.

У висловленому контексті було б доцільно, щоб, під час захисту, дисертантка чіткіше обґрунтувала необхідність правового регулювання складання досудової доповіді під час досудового розслідування.

3. Дисертантка сформулювала твердження про те, що підставою для застосування умовно-дострокового звільнення є виправлення засудженого, яке він доводить своєю сумлінною поведінкою та ставленням до праці (а для осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у віці до вісімнадцяти років, додатковою підставою для умовно-дострокового звільнення є сумлінне ставлення до навчання), а недоліком формулювання цієї підстави є покладення тягара доведення виправлення на засудженого через доведення власної «сумлінності» (с. 103 дисертації).

Підтримуючи положення в цілому, разом з цим, вважаємо, що необхідно деталізувати як покладення тягара доведення виправлення на засудженого через доведення власної «сумлінності» співвідноситься із презумпцією невинуватості та забезпеченням доведеності вини.

4. Дискусійним є висновок на с. 199 дисертації та с. 16 автореферату про те, що шляхами вдосконалення процесуального порядку звільнення від відбування покарання за хворобою є забезпечення права ув'язненого як особисто, так і через адвоката ініціювати судовий розгляд цього питання, а також бути запрошеним для представлення своїх інтересів, мати можливість надавати докази щодо наявності відповідної хвороби, зокрема альтернативні медичні висновки.

Враховуючи положення ст. 43 та 45 КПК України термінологічно необхідно використовувати поняття «засуджений» замість «ув'язнений», а також «захисник» замість «адвокат».

Але наведені зауваження мають рекомендаційний, дискусійний характер, оскільки дисертантка має право висловлювати власну аргументовану позицію, та істотно не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи А. В. Чугаєвської та не зменшують її теоретичну і науково-практичну значимість як для науки кримінального процесуального права, так і для правозастосовної практики.

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація вносить свій вклад у розвиток процесуально-правової науки взагалі, та у дослідження актуальних проблем процесуального порядку звільнення від відбування покарання зокрема.

Аналіз дисертації А.В. Чугаєвської та праць, опублікованих за темою дисертації, свідчить про актуальність обраної теми дослідження, достатню обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих в дисертації, їх достовірність і новизну, повноту їх викладу в опублікованих працях у фахових виданнях.

Дисертацію оформлено згідно з установленими вимогами, що висуваються для кандидатських дисертацій. Самостійність цього дослідження не викликає сумнівів. Положення, які доводяться в роботі, відбиваються також у публікаціях з досліджуваної теми.

В сукупності наведені у відзиві позитивні положення щодо дисертації свідчать про вирішення дисертантом актуальної наукової проблеми й надання відповідних рекомендацій щодо вдосконалення законодавства України.

Відповідно дисертаційна робота А. В. Чугаєвської є самостійним науковим дослідженням, яке містить теоретичні висновки і практичні рекомендації, що становлять безперечний інтерес для кримінальної процесуально-правової науки, законодавчої практики та правореалізаційної діяльності.

Що ж стосується тих висновків і пропозицій, які винесені на захист, то всі вони є достатньо аргументованими і становлять самостійний творчий доробок дисертантки. Тема і зміст дисертації відповідають науковій спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Автореферат і публікації дисертанта з достатньою повнотою відображають зміст дисертації та відповідають паспорту спеціальності 12.00.09.

Загальний висновок:

Дисертаційне дослідження «Процесуальний порядок звільнення від відбування покарання» є завершеним комплексним монографічним дослідженням та відповідає вимогам, п. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами, внесеними постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 року, № 1159 від 30.12.2015 року, № 567 від 27.07.2016 року, № 943 від 20.11.2019 року, № 607 від 15.07.2020 року) та кваліфікаційним вимогам Міністерства освіти і науки України, що пред'являються до дисертацій на

здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, а авторка цього дослідження – Чугаєвська Альона Вікторівна, за умови успішного прилюдного захисту, заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальностей 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук,

завідувач кафедри права та правоохоронної діяльності

Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира,

Митрополита Київського і всієї України

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія

управління персоналом»

Ю.В. Циганюк

Підпис Циганюк Ю.В. засвідчую.

*Засвідчую директор
Хмельницького інституту ПрАТ
Циганюк Ю.В.*